

Overzicht literatuur Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

VERGROTEN VEILIGHEID VERTROUWEN

Al langer is bekend dat drugs en alcohol (en een combinatie van beide) werken als katalysator voor het plegen van diverse soorten geweldsdelicten. De Task Force Geweld, voortkomend uit de regionale veiligheidsstrategie, wil diverse mogelijkheden bieden aan gemeenten en andere (justitiële) partners dit door drugs en drank veroorzaakte geweld terug te dringen. Hiervoor is het nodig om te verkennen welke onderzoeken er op dit specifieke gebied actueel zijn, wat de nieuwste (wetenschappelijke) inzichten zijn en of er al good practises zijn. Deze kunnen dan een vertaling krijgen naar de situatie in de regio Midden Nederland.

Voor u ligt het resultaat van literatuuronderzoek naar de relatie tussen alcohol/drugs en geweld of agressie. Gebaseerd op studies uit binnen- en buitenland. De gegevens zijn gevonden in diverse (soms wetenschappelijke) studies over deze of aanverwante onderwerpen en via het internet. Het overzicht bestaat uit vijf delen, en wordt voorafgegaan door een samenvatting (p. 2):

1. Invloed drugs en alcohol op de hersenen (p.3)
2. Algemene kenmerken van drugs en alcohol (p. 4)
3. Relatie tussen alcohol en drugs en agressie/geweld (p. 6)
4. Invloed andere factoren op agressie en geweld in uitgaanssetting (p. 8)
5. Overige bevindingen rond uitgaansgeweld (p. 10)

Overzicht literatuur Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Samenvatting

Alcohol en drugs hebben invloed op de hersenen. Zij beïnvloeden o.a. die hersengebieden (amygdala, de prefrontale cortex en de hippocampus) die betrokken zijn bij het bewegen (coördinatie), het geheugen (onthouden van gebeurtenissen) en de fight-of-flight-response (bepalend voor iemands gedrag in een specifieke situatie). Studies tonen aan dat neurobiologische afwijkingen (een verstoorde hersenfunctie) een risicofactor is voor het vertonen van delinquent gedrag en gerelateerd is aan gewelddadig, antisociaal gedrag.

Er zijn verschillende aspecten die invloed kunnen hebben op het effect dat middelengebruik heeft. Te denken valt aan de hoeveelheid tijd die men met leeftijdsgenoten doorbrengt, het beleven van een groepsgevoel en muziek met een hoog volume. Echter, het gebruik van alcohol op zich hoeft niet problematisch te zijn. Het effect van een middel hangt af van de interactie tussen het middel, de set (persoon) en de setting (omstandigheden).

Bekende drugs in het uitgaansleven zijn alcohol, cannabis, ecstasy, cocaïne en GHB. Ruim 20% van de jongeren gebruikt naast alcohol ook andere drugs in het uitgaansleven. Veel literatuurstudies tonen aan dat de inname van alcohol het vertonen van gewelddadig gedrag kan faciliteren. Tussen de 25-50% van de geweldsdelicten lijken alcoholgerelateerd. En alcohol en drugs zijn meer voorkomend onder aanstichters en slachtoffers van geweld. Ook het gebruik van cocaïne en amfetamine kan dit effect hebben. Het gebruik van cannabis, ecstasy en GHB lijken de cognitieve functies niet zodanig te verstoren dat het gebruik ervan leidt tot geweld. Naar combi-gebruik (drugs en alcohol samen, of verschillende soorten drugs samen) is nog niet veel wetenschappelijk onderzoek gedaan.

Zonder hulpmiddelen of tests is moeilijk aan iemands uiterlijk te zien of er sprake is van middelengebruik. Er zijn diverse kenmerken die daarop kunnen duiden, bijv. angst/paniek, agressie, desoriëntatie, beven/trillen, verwijde pupillen, malende kaken/strakke kaakspieren, overmoed, motorische onrust. Deze kenmerken kunnen echter ook een andere oorzaak hebben.

Alcohol en drugs zijn niet de enige factoren die invloed hebben op agressie en geweld in uitgaanssettings. Diverse andere factoren zijn gevonden:

- De hersenen zijn bij adolescenten nog niet uitontwikkeld, wat kan leiden tot o.a. het nemen van meer risico's;
- Uitgaan geeft een gevoel van 'time out', waarbij de in het dagelijks leven geldende regels even wegvallen;
- De mate waarin sprake is van sociale druk, provocatie, machocultuur en het ontbreken van sociale controle;
- De mate waarin zintuigen worden beïnvloedt door zaken als temperatuur, (hard) geluid, geur, intensiteit en kleur van het licht en weinig bewegingsvrijheid.

Tot slot zijn er in de literatuur verschillende invalshoeken te vinden om uitgaansgeweld te beperken. Vaak wordt er gewerkt met lijstjes en opsommingen of met typologieën. In dit literatuuroverzicht zijn er diverse opgenomen. Het gaat dan bijvoorbeeld om principes die te leren vallen uit het evenementenbeleid, aandachtspunten bij agressiepreventie, een typologie van geweldsplegers en een voorbeeld van een indeling van interventies over verschillende categorieën.

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Invloed drugs en alcohol op de hersenen

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
Neurobiologische afwijkingen vormen via 'tussenstations' risicofactoren voor het ontwikkelen van delinquent gedrag.	Masters&Doreleijers	2000	Justitiële Verkenningen 26(3): 51-64
Drie belangrijke hersengebieden betrokken bij de fight-or-flight-response zijn de amygdala, de prefrontale cortex en de hippocampus. Er is sprake van een verband tussen verstoorde hersenfunctie en gewelddadig, antisociaal gedrag.	Wahlund&Kristiansson	2009	International Journal of la wand psychiatry, 32: 266-271
Twee belangrijke kenmerken van alcoholconsumptie zijn: 1. het vergeten van gebeurtenissen. De hippocampus speelt een sleutelrol bij het ophalen en terughalen van informatie 2. Coördinatie van bewegingen. Hierbij spelen de kleine hersenen een belangrijke rol. Zij zijn zeer gevoelig voor alcohol.	o.a. Oscar-Berman&Marinkovic Geerlings Frank&Nai-Shin	2007 2000 1984	Neuropsychological Review 17: 239-257 Neuropraxis, 4: 157-161 Alcohol, 1: 353
Acuut opwindingsdelier: sprake van desoriëntatie, hallucinaties, spraakstoornissen, ongericht gewelddadig gedrag, persoon lijkt geen pijn te voelen, niet voor rede vatbaar.	o.a. Di Maio & Di Maio Mash	2005 2009	Boca Raton: Taylor&Francis New york: Springer Kluwer
Checkpunten voor herkenning: sprake van agitatie/opwinding, onmogelijk contact te maken, geen overgave bij fixatie.	Ferwerda et al. "de juiste snaar" p.56	2012	Trimbos Instituut, Bureau Beke iov WODC
Overzicht van middelen, relevante hersendelen en relevante effecten die kunnen bijdragen aan geweld en agressie	Ferwerda et al. "de juiste snaar" p.38	2012	Trimbos Instituut, Bureau Beke iov WODC

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
De hoeveelheid tijd die jongeren met leeftijdsgenoten doorbrengen is van invloed op middelengebruik.	o.a. Schrijvers&Schuit	2010	RIVM
Mensen drinken niet altijd alcohol 'omdat het moet' van de groep, maar ook omdat het de beleving van een groepsgevoel bevordert.	Van Gorp, Lemmers en Pussen	1998	NIGZ
Muziek met een hoog volume bevordert alcoholconsumptie. Bij adolescenten zijn voorkeuren voor bepaalde muziek (punk, hardcore, house) positief geassocieerd met alcoholconsumptie.	o.a. Mulder et al. (Uit: ordeverstoringen en groepsgeweld bij evenementen en grootschalige gebeurtenissen p 167)	2009 2011	The soundtrack of substance use: Music preference and adolescent smoking and drinking. Substance use and misuse 44, 514-531. Boom Lemma Uitgevers
Meestal is de aanleiding van uitgaansgeweld een vorm van miscommunicatie in de uitgaanssetting, een conflict met een autoriteit of een ongewenste toenadering. Overmatig alcoholgebruik veroorzaakt in veel van deze gevallen een overspannen reactie op een in principe normale interactie, die daarna in geweld escaleert.	Ilse de Groot en Marco van der Land	2012	Leerstoel Veiligheid en Burgerschap, Vrije Universiteit Amsterdam.
Drugstrends in het Amsterdams uitgaansleven. Onderscheid tussen clubs en cafés, en in verschillende soorten drugs en alcohol.	Nabben en Korf	2011	Justitiële Verkenningen Het Uitgaansleven, jrg. 37, nr 4
Drugsgebruik onder Amsterdamse cafe- en clubbezoekers daalt. Toch klagen politiemensen vaak over door middelengebruik onhandelbare en agressieve stappers. De meest plausibele verklaring lijkt te liggen in het nog steeds toenemende alcoholgebruik.	Nabben en Korf	2011	Justitiële Verkenningen Het Uitgaansleven, jrg. 37, nr 4
Kengetallen en basisinformatie over drugs- en alcoholgebruik in Nederland. Inclusief verwijzingen naar preventieprogramma's en interventieoverzicht.	RIVM	2012	www.nationaalkompas.nl

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Relatie tussen alcohol en drugs en agressie/geweld

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
Tussen 25-50% van de geweldsdelicten lijken alcoholgerelateerd	Bruinsma, Balogh en De Muijnck	2008	IVA, Tilburg
Omvang drugsgelateerd geweld in Nederland onvoldoende onderzocht	Ferwerda et al. "de juiste snaar" p.19	2012	Trimbos Instituut, Bureau Beke iov WODC
Weinig kennis over de precieze invloed van middelengebruik op gewelddadig gedrag	Van Hasselt, Bovens & Van Beuningen	2011	Justitiële Verkenningen 37(4): 65-81
Het meeste aan alcohol gerelateerde geweld komt op het conto van mannen.	o.a. Budd (uit: ordeverstoringen en groepsgeweld bij evenementen en grootschalige gebeurtenissen)	2003 2011	Alcohol-related assault: findings from the British Crime Survey. London Home Office online report 35/03 Boom Lemma Uitgevers
Net als bij alcohol lijkt er een verband te bestaan tussen het gebruik van cocaïne en amfetamine en de werking daarvan op de cognitieve functies van een persoon en gewelddadig gedrag.	Fagan Boles&Miotto	1993 2003	Health Affairs, 12(4): 65-79 Aggression and violent behaviour, 8 (2): 155-174
Combigebruik van alcohol en cocaïne faciliteert agressief gedrag. Het maakt overmoedig en leidt tot risicovol (bijv. roekeloos) gedrag.	Duijvestijn Nabben & Korf	2004 2000	Stichting Maatsch. en Onderneming Thela Thesis: de combiroes. Gecombineerd gebruik van alcohol met cannabis, cocaïne, XTC, amfetamine.
Gebruik van cannabis, ecstasy en GHB lijken op psychofarmacologische gronden de cognitieve functies niet zo danig te verstoren dat het gebruik er van leidt tot geweld.	o.a. Wei, Loeber & White Kuhns & Clodfelter	2004 2009	Journal of contemporary criminal justice, 20(2): 166-183 Aggression and violent behaviour, 14(1): 69-78
Effect van een middel hangt af van de interactie tussen het middel, de set (persoon) en de setting (omstandigheden)	Zinberg	1984	University Press
Er is veel literatuur beschikbaar dat aantoont dat de inname van alcohol het vertonen van gewelddadig gedrag kan faciliteren. Het kan leiden tot verhoogd impulsief gedrag, verlies van controle, verminderde werking van het werkgeheugen, impulscontrole en planning (cognitieve functies), vermogen tot verwerken en herkennen van emoties (liefde, angst, woede) wat kan leiden tot ontremd gedrag.	Ferwerda et al. "de juiste snaar"	2012	Trimbos Instituut, Bureau Beke iov WODC

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
Gedrag zal in een uitgaanscontext onder invloed van middelengebruik vaker impulsief zijn. Dat pleit voor een grotere nadruk op interventies volgens andere principes dan de situationele preventie. Hier zijn echter weinig effectieve interventies geïdentificeerd.	Schreijenberg & Homburg Evaluatie Kwaliteitsmeter Veilig Uitgaan: kennis over effectiviteit.	2011	Regioplan Beleidsonderzoek
Invloed van drank en drugs is nog groter wanneer het vechtpartijen tussen rivaliserende groepen betreft of in het geval van vechtpartijen met personen die het gebruik van alcohol associëren met het doelbewust aangaan van de confrontatie	Terlouw et al. (uit: ordeverstoringen en groepsgeweld bij evenementen en grootschalige gebeurtenissen)	1999 2011	Geweld, gemeld en geteld. Advies- en onderzoeksgroep Beke. Boom Lemma Uitgevers
Alcohol- en drugsgebruik zijn meer voorkomend onder aanstichters en slachtoffers van geweld in vergelijking met de hele populatie	Bieleman et al. (uit: ordeverstoringen en groepsgeweld bij evenementen en grootschalige gebeurtenissen)	1998 2011	Aangeschoten wild: onderzoek naar jongeren, alcohol, drugs en agressie tijdens het uitgaan. Stichting Interval. Boom Lemma Uitgevers
Overzicht van middelen, relevante hersendelen en relevante effecten die kunnen bijdragen aan geweld en agressie	Ferwerda et al. "de juiste snaar" p.38	2012	Trimbos Instituut, Bureau Beke iov WODC
Overzichtsstudie 'Alcohol en agressie, een complexe relatie'. Literatuurstudie. Kernpunten reeds elders in dit overzicht benoemd nav andere overzichtsstudies.	Van Hasselt e.a.	2011	Justitiële Verkenningen Het Uitgaansleven, jrg. 37, nr 4

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Invloed andere factoren op agressie en geweld in uitgaanssetting

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
De prefrontale cortex is bij adolescenten nog niet uitontwikkeld. Dit leidt o.a. tot het in deze leeftijdsfase nemen van meer risico's, ook op andere leefgebieden.	Barbalat et al.	2010	Encephale, 36(2): 147-154
Andere factoren die kunnen bijdragen aan alcoholgerelateerde agressie: <ul style="list-style-type: none"> - Motieven om te drinken (recreatief of probleemverdringend) - Verwachtingen over de effecten van alcohol - Provocatie en sociale druk - Machocultuur - Ontbreken van sociale controle - Omgevingsvariabelen als temperatuur, harde muziek, weinig bewegingsvrijheid 	Heinz et al. Graham&Homel Graham et al. Bieleman et al. Green & Plant	2011 2008 2006 1998 2007	Nature, 12: 400-412 Willan Publishing Addiction, 101: 1569-1580 Stichting Intraval Journal of substance use, 12(3): 157-189
4 motieven die mensen kunnen hebben voor agressie (op basis van onderzoek in het uitgaanscircuit): <ol style="list-style-type: none"> 1. Agressie om af te dwingen 2. Agressie uit wraak of rechtvaardigheidsgevoel 3. Agressie uit identiteitsmotieven 4. Agressie uit euforie of opwinding 	Graham et al.	2011	Drug and alcohol review, 30: 554-563
Uitgaan geeft het gevoel van een 'time out'-situatie. Iemand heeft het gevoel dat de in het dagelijks leven geldende regels van afspraken even wegvallen tijdens het uitgaan. Men wil zich vrijer en spontaner uiten en neemt meer afstand van de eigen verantwoordelijkheid. Dit kan leiden tot bijv. agressie als die vrijheid gevoelsmatig wordt beknot.	Knibbe	2011	
Onder plattelandjongeren is de frequentie van kroegbezoek en de consumptie van alcohol hoger dan bij de leeftijdsgenoten die in steden wonen. Ook de samenhang tussen alcoholconsumptie in het weekend en gebruik van geweld is bij deze groep hoger.	Weenink	2011	Justitiële Verkenningen Het Uitgaansleven, jrg. 37, nr 4

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
<p>Zintuigbeïnvloeding. Ook in het uitgaansleven kan zintuigbeïnvloeding een goede aanvullende interventie zijn. Intensiteit en kleur van het licht, de geur, temperatuur, muziek en het geluid hebben grote invloed op beleving en gedrag. Zo kan bijvoorbeeld de inzet van de juiste geur effect sorteren en een middel zijn tegen agressie. De onderzoekers concluderen op basis van literatuur- en praktijkonderzoek en de uitgevoerde pilots dat zintuigbeïnvloeding in de veiligheidspraktijk een veelbelovende aanvullende interventie kan zijn. Al waarschuwen ze ook voor al te hoge verwachtingen: de implementatie luistert nauw, vergt kennis van zaken en er is nog veel (praktijk)onderzoek en evaluatie nodig</p>	<p>Marnix Eysink Smeets, Koen van 't Hof, Henk-Jelle Zandbergen</p>	<p>2012</p>	<p>Landelijke expertisegroep veiligheidspercepties</p>
<p>Conflictsituaties verschillen sterk en het is niet mogelijk een standaard (de-escalerende) bejegeningmethode vast te stellen.</p>	<p>Adang et al.</p>	<p>2006</p>	<p>Uitgeverij Kerckebosch bv</p>

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Overige bevindingen rond uitgaansgeweld

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
<p>De belangrijkste factoren die van invloed zijn op uitgaansgeweld, zijn de 4 D's:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Drank. Geweldsincidenten zijn vrijwel altijd alcoholgerelateerd. Door te veel alcohol is men vaak niet meer in staat om op een manier te reageren die past bij de situatie. 2. Drukte. Er wordt als het druk is vaak geduwd en gebotst en in combinatie met harde muziek en alcoholgebruik worden communicatiemogelijkheden beperkt. 3. Drang. Dit staat voor de belangrijke regulerende en sferbepalende rol van portiers en ander personeel. Zij kunnen problemen voorkomen door goed deur- en schenkebeleid en door signaleren en sussen van problemen in een vroeg stadium. 4. Dolheid. Een uitgaanscentrum wordt vaak gekenmerkt door een uitgelaten en losbandige sfeer en moraal. Dit bevordert dat mensen soms primair of agressief reageren op situaties. <p>De aanwezigheid van deze risicofactoren verschilt per club; sommige clubs creëren settings waarin de ontvankelijkheid voor agressie en geweld groot is.</p>	<p>Ilse de Groot en Marco van der Land</p>	<p>2012</p>	<p>Leerstoel Veiligheid en Burger-schap, Vrije Universiteit Am-sterdam.</p>
<p>Een deel van het uitgaansgeweld in de openbare ruimte kan worden verklaard doordat de semi-publieke uitgaanssetting daarvoor condities creëert: de bezoeker staat na een bezoek aan een risicovolle club als het ware op scherp in een risicovolle omgeving. Het is daarom van belang een visie te ontwikkelen waarin het semipublieke domein van de clubs en cafés en het publieke domein van de openbare ruimte in samenhang wordt bekeken.</p> <p>De onderzoekers adviseren een visie op uitgaan te ontwikkelen die gebaseerd is op integraliteit, gebiedsgerichtheid en sterkere zelfregulering. Principes uit evenementenbeleid kunnen hierbij behulpzaam zijn: zorg voor inzicht in de bezoekersgroepen; zorg voor laagdrempelig toezicht; zet in op reguleren van kritieke momenten en kritieke plaatsen (zoals de overgang van binnen naar buiten); zet in op meer van zelfregulering door horecaondernemers op het gebied van scholing, schenkebeleid en veiligheidsplannen.</p>	<p>Ilse de Groot en Marco van der Land</p>	<p>2012</p>	<p>Leerstoel Veiligheid en Burger-schap, Vrije Universiteit Am-sterdam.</p>
<p>Voorbeelden van escalerend en de-escalerend handelen</p>	<p>Ferwerda et al. "de juiste snaar" p.60</p>	<p>2012</p>	<p>Trimbos Instituut, Bureau Beke iov WODC</p>

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
<p>Niet-limitatieve opsomming aandachtspunten bij agressiepreventie bij evenementen en uitgaansgelegenheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Heldere communicatie - Voorkomen van provocatie - Aandacht voor groepsprocessen - Kennis van drug, set en setting - Bewust zijn van motivatie en intenties (potentiële) agressor 	<p>Ferwerda et al. "de juiste snaar" p.51, 52</p>	<p>2012</p>	<p>Trimbos Instituut, Bureau Beke iov WODC</p>
<p>Regioplan Beleidsonderzoek heeft op basis van literatuurstudie 48 interventies geïdentificeerd die deel uit kunnen maken van veilig-uitgaansbeleid. Zij worden ingedeeld in 5 categorieën:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Het vergroten van de pakkans; 2. Het vergroten van de inspanning die nodig is voor het plegen van delicten of overlast; 3. Het voorkomen van situaties die criminaliteit uitlokken; 4. Het wegnemen van mogelijkheden tot het aanvoeren van excuses. 5. Maak de opbrengst zo klein mogelijk. <p>Op grond van de literatuur studie blijken er 7 effectief, 7 zijn veelbelovend, van 35 is niet bewezen of ze effectief zijn of niet, 1 is niet effectief en 1 werkt contra-productief. Een overzicht van de gevonden interventies staat op p. 14 van het rapport.</p>	<p>Schreijenberg & Homburg Evaluatie Kwaliteitsmeter Veilig Uitgaan: kennis over effectiviteit.</p>	<p>2011</p>	<p>Regioplan Beleidsonderzoek</p>
<p>Op basis van persoonskenmerken, kenmerken van de sociale context en situationele en incidentkenmerken hebben Bakker et al. Een typologie van geweldplegers opgesteld. 4 typen geweldplegers gelden als individuele geweldplegers, 2 typen kunnen zowel individueel al in groepsverband/vereniging gewelddadig gedrag vertonen. Ook wordt een (niet wetenschappelijk bewezen) suggestie gedaan voor welk type interventie bij welke type geweldpleger kansrijk is.</p>	<p>Bakker et al.</p>	<p>2010</p>	<p>Wat hebben geweldplegers gemeen? Een typologie van plegers van geweld tegen de publieke taak van publiek geweld. Verwey Jonker Instituut.</p>
<p>Beke en Kleiman maken onderscheid in twee typen daders. De niet-intentionele daders, waarbij het gedrag onbedoeld uit de hand loopt (ca 60% van delicten rond uitgaansgeweld) en intentionele daders die geweld bewust opzoeken (ca 40% van de delicten rond uitgaansgeweld). De delicten van intentionele daders zijn doorgaans ernstiger van aard.</p>	<p>Beke en Kleiman Uit Ferwerda et al. "de juiste snaar" p.49</p>	<p>1990, 1993 2012</p>	<p>Trimbos Instituut, Bureau Beke iov WODC</p>

Overzicht literatuur

Invloed alcohol en drugs op geweldsdelicten

Wat	Door wie	Wanneer	Publicatie/website
Bij de huidige stand van zaken is er te weinig kennis over de effectiviteit van maatregelen. Meer zekerheid over een effectieve KVV vereist dat er meer kennis over de effectiviteit van maatregelen beschikbaar komt, met name over maatregelen die buiten de directe sfeer van toezicht en repressie liggen.	Schreijenberg & Homburg Evaluatie Kwaliteitsmeter Veilig Uitgaan: kennis over effectiviteit.	2011	Regioplan Beleidsonderzoek

Gebruikte (overzichts)studies (o.a.):

- De juiste snaar, 2012 (WODC, Trimbos instituut, Bureau Beke)
- Agressie en geweld; weten wat helpt, 2011 (WODC, Trimbos Instituut)
- Evaluatie KVV, 2011 (WODC)
- Justitiële Verkenningen; het uitgaansleven, 2011 (WODC)
- Ordeverstoringen en groepsgeweld bij evenementen en grootschalige gebeurtenissen, 2011 (COT, Bureau Beke, Politieacademie)
- Nationale Drugsmonitor jaarbericht 2011 (WODC, Trimbos Instituut)
- Wat hebben geweldplegers gemeen? Een typologie van plegers van geweld tegen de publieke taak van publiek geweld, 2010 (Verwey Jonker Instituut.)
- Website CCV en CVGU
- Website Trimbos-instituut
- www.hnt-info.eu/file/interventions.aspx
- Handreiking Lokaal Alcoholbeleid: loketgezondleven.nl